

Tandlægevidenskabelige anliggender

Forestil dig ikke at spise andet end sammenkogt ret på dåse eller tørre pilleformede kiks hver dag, livet igennem og så uden at børste tænder – eller måske en gang imellem få en tandbørste presset ind i munden af en bekymret ven. Kan du forestille dig at din tandlæge sælger dåser med sammenkogt ret eller poser med tørre, små kiks? – og så fortælle dig at disse produkter er de bedste og som er de mest videnskabeligt testede, som du kan købe for penge. Ville tandlæger reklamere med gulerodsformet tyggelegetøj og plastikæbler som tandrensingsredskaber til børn og voksne? For hunde er dette en del af deres virkelighed i den moderne, kunstige verden af foder til kæledyr – bortset fra naturligvis at de tandrensende tyggeben og det plastiklegetøj der sælges af dyrlæger (tandlæger) har *form* som knogler.

Realiteten for hundene er værre endnu, når du tager i betragtning at majoriteten af dyrlæger ikke blot anbefaler kunstige ben, men samtidig dæmoniserer den ægte vare. Ifølge en pjece om ”sundhedspleje”, udgivet af British Small Animal Veterinary Association i 2003:

Hvalpe og hunde elsker kødben, men desværre medfører det ofte et besøg hos dyrlægen, fordi hunden har slugt en bensplint, skåret sig i munden eller knækket en tand. En bedre løsning er at give dit kæledyr kunstigt fremstillede, ernæringsrigtige tyggeben eller tyggelegetøj.¹

Det er indlysende, at hunde har brug for venner, der forstår den essentielle sammenhæng mellem hunde og ben. Og inden for en overskuelig fremtid, har hunde brug for at deres ejere tager magten tilbage over deres hundes tandpleje.

Du kan anvende dette kapitel som ”knoglestrukturen” i din egen tandlægevidenskab for hunde. Du behøver ikke gennemføre eksaminer, blive godkendt eller købe dyrt tandlægeudstyr; bare lær lidt basal anatomi, forebyggelse af tandsygdomme samt kontrol herfor.

Anatomi

Hvis du sammenligner størrelsen og formen af gennemsnitlige hundekæber med dine egne, vil du straks opdage nogle store forskelle. I forhold til hovedets størrelse, er en hunds kæber meget større end et menneskes kæber. En hunds kæber strækker sig fra øjenkanten og er dækket af læber, der minder om elastiske gardiner. Når læberne er trukket tilbage og kæberne er helt åbne, kan du se carnivores værktøjskasse, 42 specialiserede tænder – nogle små, nogle store og meget forskellige fra vore egne.

Tolv fortænder (Incisors) i to rækker (6 i overkæbe og 6 i underkæbe) sidder mellem 4 store, dolkformede rovdyrtænder (Canine teeth). Fortænderne bruges til at tygge og gnave kød fra knogler, til at holde fast i foderet, til soignering af sig selv og til at

fange lopper i pelsen. Hunde knurrer og viser rovdyrtænderne som en virksom påmindelse om den skade de kan gøre; ind i mellem bruges tænderne i slagsmål. Kun få domesticerede hunde bruger deres rovdyrtænder til at dræbe byttedyr. Men ligesom ulve, der lever i naturen, bruger domesticerede hunde rovdyrtænderne til at skrabe og flå kødet fra knoglerne.

Trekantede, knivlignende tænder, premolarer, er solidt anbragt med små mellemrum af tandkød. Premolarer skærer sig igennem skind, sener og kød og klipper ben på en sakselignende måde. En hunds flade molarer (kindtænder) sidder bagerst i munden tæt på kæbeledet, som knuser kød og ben med maksimal kraft, ligesom en nøddeknækker. Hvis du betragter en hund, der spiser en hel kylling, vil den ruske kyllingen fra side til side, skære og knuse, før den sluger kyllingen i store lunser. Kæberne vil køre op og ned og aldrig fra side til side, som de gør det hos mennesker og planteædere som fx køer eller får, når de tygger og knuser føden.

Hundens tænder har et hult centrum, rodkanalen (eller pulp cavity), der løber fra toppen af hver rod og op til tandkronen. I rodkanalen findes nerver, som giver tanden dens følesans, og blodkar, som fører næring til tanden. Fortænderne, rovdyrtænderne, de små premolarer og de små kindtænder har en enkelt rod. Andre tænder har to eller tre rødder, der er godt og grundigt forankret i kæbebenet.

Ligesom mennesker, har hunde mælketænder, der erstattes af blivende tænder. Menneskets mælketænder vokser langsomt frem, en eller to ad gangen, i en alder fra 6 måneder til 2 år. På samme langsomme måde, skifter vi vore babytænder ud med permanente tænder i en alder af 5½ år og til (afslutningen som sker, når) vi får vore visdomstænder som teenagere. Til sammenligning får hvalpe det fulde mælketandsæt, når de er mellem 3-6 uger gamle. Mellem 4. og 6. måned tabes mælketænderne spontant og et nyt sæt blivende tænder kommer til syne (variationer forekommer).²

Når hunde skifter tænder, hæver tandkødet voldsomt op. Det er ikke så underligt at hvalpe elsker at tygge i hårde genstande for at lindre smerterne i de betændte gummer. Og for dem, er den ideelle ”bidering” skabt af naturen – rå kødfulde ben.

Så snart de blivende tænder er kommet helt frem, holder de op med at vokse. Uagtet deres hårde arbejde, som slider og tærer på dem, holder de hele livet. Mineraler i spyttet bevarer og reparerer den skinnende tandoverflade.

Normale beboere i munden

Man ved at mere end 600 bakteriearter lever i menneskets mund.³ Der er ingen, der med sikkerhed ved, hvor mange arter der lever i hundens mund. Selvom du kan være sikker på at det er mange. Vi ved at ca. 300 millioner enkelte mikrober lever i et milligram tandplak, den lodne frakke du finder på dine tænder hver morgen.⁴ Nogle plakbakterier, aerobe, har behov for ilt og lever på plakkens overflade. Andre, anaerobe, holder sig væk fra ilten og lever derfor dybere nede i plakken. Grupper af aerobe og anaerobe samarbejder og affaldsprodukter fra den ene gruppe er næring for den anden gruppe.

Da livet på jorden opstod for over 3 billioner år siden, klæbede mikroberne sig i første omgang fast til miljøet og senere ændrede de miljøet, så det passede til deres behov.⁵ Det er det samme, der sker i munden hos carnivore (og andre dyr). Det varme, fugtige

miljø i munden danner specialiserede nicher, hvor bakterier fastholdes i sprækkerne på tungen, i tandkødet og på tandoverfladen. Hvis bakterierne overlades til sig selv, vil de formere sig og ændre miljøet i munden, således at det er bedre egnet til deres behov. Det er her problemerne starter.

Tandkødssygdomme

I menneskets mund kan et lag af bakterier på tandoverfladen føre til udvikling af huller i tænderne. Heldigvis lider hunde sjældent af huller i tænderne. Men de lider dog af de ødelæggende periodontal sygdom – den fælt lugtende sygdom i tandkødet og i de støttende knoglestrukturer. Sagt enkelt, alt hvad der gør det nemmere for bakterier at udvikle sig på tænderne og tandkødet, øger sandsynligheden for udvikling af periodontal sygdom.

Få minutter efter bakterierne er fjernet fra tandoverfladen, vil plakbakterier komme tilbage. De første der kommer, er som en lim, der klæber sig fast. Flere bakterier kommer til og der dannes hurtigt en kompliceret gruppe af bakterier, der kaldes for en ”biofilm”. Bakterierne i biofilmen lever i forskellige ”nabolag” forbundet ved kommunikations- og fordelingskanaler, der findes som lommer i den beskyttende slim – ligesom den slim, der dannes på bruseforhænget og stenene ved kysten.⁶

Inden for 24 til 48 timer vil biofilmplakken hærdes, ligesom mineralerne i spytet formes til et sejt, beskyttende lag, som vi kalder for tandsten. Biofilmbakterierne, der lever på og i tandstenen, vil producere mange forskellige kemikalier, nogle så virkningsfulde at de kan opløse det levende knoglevæv og kollagen (sejt protein), som fastholder tænderne.⁷ På det sted, hvor tænderne og tandkødet mødes, er der en naturlig smal sprække, gingival sulcus (tand follikel), der åbner sig under indflydelse af bakteriekolonisationen. Bakterier, primært anaerobe, bevæger sig længere og længere ned i spalten mellem tænderne og tandkødet.

Kroppens sekundære forsvar, immunsystemet, bliver opmærksomt på bakterieinvasionen og svarer med kemisk krigsførelse. Skaderne eskaleres; tandkødet bliver rødt og hævet; de kemikalier, som kroppen har designet til at nedbryde bakterier, skader tandkødsvævet og skaber yderligere gunstige forhold for plakbiofilmen.⁸

Hår, der sidder fast, foderrester, misdannede munde og tænder samt tandkødsskader – specielt når hvalpe skifter tænder – hjælper yderligere plakken på vej. Det er en ond cirkel. Efterhånden som kemikalierne og bakterierne fra det syge tandkød overføres i blodbanen, vil andre organer og systemer blive påvirket – fx nyrerne, leveren og immunsystemet. Sygdomme i nyrer, lever og immunsystem bidrager til forværring af tandkødssygdom.

Råddent tandkød afgiver den karakteristiske ”hunde ånde”, men ellers vil det betændte flydende griseri være svært at få øje på.⁹ Hunde med store tænder i forhold til smalle kæber, fx dværgpudler og Pomeraniere er specielt udsatte. Deres tandkød hæver først og dernæst trækker det sig tilbage, kæbeknoglen opløses og deres tænder falder ud.

Forebyggelse

Den dårlige nyhed er at periodontal sygdom kan være meget svær at opdage, selv for uddannede eksperter. Tandlæger sender deres patienter til specialiserede periodontister for at få en diagnose og behandling – og det er for patienter, der sidder stille og gaber højt.

Den gode nyhed er at du ikke behøver at have specialiseret viden eller uddannelse for at *forebygge* periodontal sygdom hos hunde. ”Use it or lose it” siges der. Hvis din hunds tænder bliver brugt, som meningen er fra naturens side ved hvert måltid og fra den er lille, vil tænderne blive tilstrækkeligt vasket, skrubbet og poleret til at holde plakken på afstand.

NB.: Selvrensning af tænder foregår bedst hos racer, hvis munde ligner ulvens og dingoens. Hvis hundens mund er deform, fx som hos nogle dværgracer, hunde med flade kranier og dem med unormale lange og smalle kranier, vil renseprocessen være utilstrækkelig. Hvis der er smerter i tænderne, eller der mangler tænder, eller hvis foderet er hakket eller skåret i små stykker, så vil renseprocessen være mindre effektiv. Diagnose og behandling kan være nødvendig.

Diagnose

Tag en snuser. Lugter din hund frisk ud ad munden, lugter den harsk eller er du ikke sikker? Vær påpasselig og øv dig i at snuse til ånden på en venlig hund, uden at blive bidt. Gode diagnostikere øver sig for at blive perfekte.

Visuelle diagnostiske informationer går fra lette til ekstreme. Er tandkødet rødt eller hævet? Er tandkødet skrumpet og har derved trukket sig tilbage fra den oprindelige tandkødslinie, hvorved tandrødderne bliver blotlagt? Hvis din hund har svært ved at spise, gnider poterne henover munden og savler, har den måske en knækket tand, løse tænder eller en alvorlig periodontal sygdom. Ved nærmere undersøgelse, er der tandsten eller hår eller foderrester, der sidder fast i spalten mellem tænderne og tandkødet?

Hvis du er i tvivl, kan det være en god ide at bede din dyrlæge lave et gennemgribende tjek. Hvis han eller hun er i tvivl, bør du bede om en gennemgribende undersøgelse i fuld narkose. Jeg vil ikke være melodramatisk omkring dette, men i disse tider, hvor junkfood er kult, har de fleste hunde dårlig ånde, og 80 % eller flere af hundene, der er over tre år gamle, har periodontal sygdom på et niveau, der kræver behandling.¹⁰ Dyrlæger er i dag blevet så vant til at se mundsygdomme at de ikke længere lægger mærke til det, eller også tænker de at mundsygdomme er ”normalt”.

Et ekstremt tilfælde på en dyrlægefejl involverer en 10 år gammel labrador, der ejes af Hjælpe Hunde for Blinde. Som kælehund for ældre mennesker, fik hun regelmæssige tjek hos et meget respekteret dyrehospital. Ved det sidste tjek skrev dyrlægen i sundhedsbogen: ”Alt OK bortset fra lidt tandstensudvikling.” Men tingene var langt fra OK. Rent faktisk var både overkæben og underkæben rådne, og da jeg blev kontaktet fire måneder senere, var det nødvendigt at trække 21 tænder ud.¹¹

Hvis din dyrlæge mangler erfaring, eller af en eller anden årsag virker usikker, vil det være klogt at få en henvisning til en dyrlæge med speciale inden for området.

Behandling

Tandrensning og udtrækning af tænder er to essentielle ting i tandbehandling – og meget ofte er tandrensning alt hvad der kræves. Tandlæger anbefaler de af deres patienter, der har blødende tandkød at bruge mere tid på at børste både tænderne og tandkødet.¹² Efter en uge er tandkødet normalt helet op. Det er det samme med din hund. Hvis din hund er relativt ung og ikke har nogen knækkede tænder, så vil få dages brug af et naturligt foder, rå hele dyr eller rå kødfulde ben, måske være den eneste nødvendige behandling.

Hvis, af en eller anden årsag, et foderskift ikke er tilstrækkeligt til at løse problemet, så vil undersøgelse og behandling under fuld narkose være det næste skridt. Narkose er i dag relativt sikkert, men er ikke desto mindre dyrt og bør da helst undgås. Før du giver din dyrlæge tilladelse, er det bedst at være enige om hvad der skal ske, hvis det viser sig at tænderne er løse eller alvorligt syge og derfor nødvendige at trække ud. Hvis det er muligt, så prøv at fastlæg alle de procedurer der skal ske under en narkose.

”Behandl patienten og ikke tanden” er mit motto, når jeg skal bestemme mig for, om jeg skal rense tanden eller trække den ud. Hvis en tand, blot ved at rense den, fortsat kan tjene et nyttigt formål, renser jeg den. Men, hvis tanden og det underliggende tandkød sandsynligvis vil være en konstant kilde til periodontal sygdom og smerte for patienten, så trækker jeg tanden ud. Jeg anbefaler at du laver den samme aftale med din dyrlæge, før der startes på en tandbehandling.

Dette punkt er værd at lægge vægt på, fordi for mange dyrlæger og dyrlægeteknikere bruger kræfter på at polere døde og syge tænder som, selvom de måske ser fine ud straks efter tandbehandlingen, fortsætter med at forgifte patienten – selv hvis patienten fodres med en sej og naturlig kost, som kræver tyggearbejde.

Efter at patienten er vendt hjem, vil et sejt foder, der kræver tyggearbejde, som fx hele kyllinger, i næsten alle tilfælde slå løs på og massere det ømme tandkød, så det bliver sundt igen. Et blødt foder lindrer ikke ømt tandkød; rent faktisk forlænger det helingsprocessen.

Knækkede tænder

Tænder knækker af forskellige årsager og i modsætning til skrækhistorierne, er det sjældent pga. et naturligt foder. Hundes rovdyrtænder støder sammen i slagsmål og knækker i sammenstød med andre hårde overflader. Nogle gange splintres premolarer og molarer, når hunde gnaver på ”aktiveringsben” (store oksemarvben).¹³ At tygge på tennisbolde og mursten kan blotlægge nerverne (pulp cavity). Hunde der konstant gnaver i deres pels, som oftest som resultat af en hudsygdom, fremkaldt af forkert fodring, kan slide deres tænder ned og derved tillige blotlægge nerverne.

Åbne rodkanaler fører infektion direkte over i blodbanen. At udsætte behandlingen bør ikke være en mulighed. Og efter min opfattelse er rodbehandling heller ikke et fornuftigt valg.

Rodbehandling involverer udfyldning og forsegling af tanden, og man kan være sikker på, det giver problemer. Mange rodbehandlede tænder udvikler bylder ved roden og medfører ubehag og smerte.¹⁴ Selv behandlede tænder, der forbliver smertefri har tendens til fortsat at udlede toksiner fra bakterier, der er lukket inde i tandhalsene.¹⁵

Hvis en tand er knækket, og nerven er blottet, anbefaler jeg, i patientens bedste interesse, at tanden trækkes ud.

Hvalpe

Hvalpe der fodres med forarbejdet foder har ofte en betændt og fælt lugtende mund. Mælketænder, som skulle falde ud med lethed, hænger fast i stykker af inflammert tandkød. Det er dog glædeligt at de fleste hvalpe hurtigt heler op på et foder bestående af hele dyr eller rå kødfulde knogler.

Til tider falder mælketænderne ikke ud, men sidder stadig fast i tandkødet efter 6 måneders alderen, hvor de burde være faldet ud. Hvis din hvalps mælketænder stadig er der, efter hvalpen er 7 måneder gammel, så vil det være bedst at få dem fjernet.

Ældre hunde

Når ejerne af ældre hunde kontakter mig i forbindelse med problemer med deres kæledyr, forsøger jeg at give svar på deres specifikke bekymringer. Men altid under mottoet ”behandl patienten og ikke sygdommen” inkluderer jeg en diskussion omkring fodring og behovet for at bruge tænderne. Sygdomme er ofte midlertidige eller af ringe beskaffenhed – fodring og tændernes behov er altoverskyggende og permanente.

Ældre hunde lider ofte af moderat til alvorlig periodontal sygdom. Så snart diagnosen er stillet, melder der sig ofte følgende spørgsmål: Er patienten for gammel til at gennemgå en behandling? Det er her at medicinske, følelsesmæssige og etiske værdier kan kollidere. Hvert enkelt tilfælde må bedømmes ud fra de konkrete forudsætninger.

Den følgende tjekliste kan hjælpe dig ved svære beslutninger:

- Hvor alvorlig er tandsygdommen?
- Hvilke undersøgelser kræves for yderligere information?
- Hvilke andre medicinske og kirurgiske tilstande påvirker patienten?
- Hvor megen smerte/ubehag/lidelse kan patienten udholde?
- Hvis der ikke behandles, hvor meget længere kan patienten forventes at leve?
- Hvad er risikoen ved narkose?
- Hvad er de økonomiske omkostninger?
- Hvilke andre konsekvenser følger, hvis den syge mund ikke behandles?
- Har du brug for en anden dyrlæges eller en specialists mening før beslutningen tages?

Nogle gange, vil det bedste, mest nænsomme og humane være at give en overdosis narkose for at undgå yderligere lidelse og således aflive patienten. Men med min erfaring, finder jeg det generelt bedst, selv hos meget gamle hunde, at fjerne de syge tænder, rense munden og give patienten et nyt liv.

Tandbørster, kunstige tyggeben og foder på ”recept”

Hundetænder der ikke bruges til at gnave ben, vil nogle gange akkumulere plak og tandsten. Tandbørstning kan hjælpe. Brug en blød mennesketandbørste, eller gør en klud fugtig og gnid i cirkulære bevægelser ved tandkødsranden. Hårde aflejringer bør først fjernes med en tandskraber eller et andet metalredskab. (Du kan måske kontakte din dyrlæge).

Nogle gange, kan tandbørstning på hunde med deform mund eller manglende tænder, være en yderligere hjælp til at holde tænderne rene. Generelt er det dog sådan at tyggeben og tandbørster repræsenterer fejlagtige, kunstige løsninger på kunstigt fremstillede problemer. Desværre vil alt for mange ejere få en falsk tryghed ved at tro på salgsreklamerne. Deres dyr lider i stilhed.

De såkaldte aktiveringsben (kæmpe knogler) fremhæves regelmæssigt af fortalere for forarbejdet rått foder. Og dette føjer jævnligt yderligere spot til skade. Ikke alene kan hårde ufordøjelige ben ikke rense tænderne: ofte knækker tænderne og derfor bør de undgås.¹⁶

Tror du at nogen som helst seriøst ville overveje at børste deres tænder og tandkød med små kiks? Selvfølgelig gør du ikke det, og det er bedst heller ikke at tro på salgsreklamerne for foder på ”recept” til hunde. Og for så vidt at disse produkter fjerner tandsten; er det den tandsten, der sidder på tandkronen, der skrubes af. Nede ved tandkødsranden, der hvor bakterierne gør skade, vil foderet blive til bundfald og derved fodre bakterierne. Til sammenligning skraber og polerer rå kødfulde ben tænderne og tandkødet rent.